

DIALECTOLOGUL VASILE PAVEL LA VÂRSTĂ VENERABILĂ*

Abstract. The distinguished linguist, Professor Vasile Pavel, a specialist in dialectology, linguistic geography, sociolinguistics and onomasiology reaches a venerable octogenarian age. During those 55 years of prodigious scientific activity he has made fieldwork research in more than 200 towns, he published 4 monographs, numerous articles (over 300 in number), actively participated in the development and publication of large-scale linguistic atlases of national area, Carpathian area, Romance and European area; he also published volumes on the basis of dialectal material.

Keywords: distinguished linguist, octogenarian, dialectology, linguistic geography, fieldwork, linguistic atlases.

Distins lingvist, cunoscut și recunoscut specialist în dialectologie și geografie lingvistică, onomasiologie și sociolingvistică, cu implicări în lingvistica generală și contrastivă, doctor habilitat în filologie, profesor universitar, domnul Vasile Pavel a ajuns la venerabila vârstă octogenară.

Dar în același timp, *hic et nunc*, sărbătoritul nostru își adună cei 55 de ani de activitate prodigioasă științifică și didactică, dintre care 52 de ani de muncă neîntreruptă în calitate de cercetător științific la Institutul de Limbă și Literatură (ulterior: Institutul de Lingvistică, apoi Institutul de Filologie) al Academiei de Științe din Moldova, parcurgând toate treptele carierei de cercetător: de la cercetător științific inferior (apoi superior, coordonator) până la cercetător științific principal și șef al Sectorului de Dialectologie (1992-2006), șef al Sectorului de Istorie a Limbii, Dialectologie și Onomastică (2006-2009).

Activitatea științifică și-o începe în septembrie 1962, când, după 3 ani de muncă în școala medie în calitate de profesor de limba și literatura română, este invitat la Academie în calitate de cercetător științific la Sectorul de Dialectologie și Fonetica Experimentală, condus pe atunci de Rubin Udler.

Aici, la acest sector, era în toi lucrul cercetărilor pe teren în vederea alcătuirii *Atlasului lingvistic moldovenesc*. Vasile Pavel s-a încadrat activ în acest proiect, în această muncă grea de cercetare a graiului strămoșesc, muncă grea, dar de o importanță incontestabilă pentru limba noastră cea română. A completat ancheta dialectală ca formă de comunicare nemijlocit pe teren, a cules în zeci și zeci de sate, de la sute de informatori/subiecți *limba veche și-nțeleaptă* (Mihai Eminescu), acel „șirag de piatră

* La baza articolului a fost pusă comunicarea prezentată la 15 iulie 2014 la Academia de Științe a Moldovei în cadrul Conferinței științifice consacrate omagierii domnului profesor Vasile Pavel la cei 80 de ani de la naștere.

rară pe moșie revărsată”, „piatra lucitoare” (Alexei Mateevici), s-a aflat ani în șir prin vechile noastre sate românești de pe ambele maluri ale Nistrului, din Maramureșul din nordul Tisei (reg. Transcarpatică, Ucraina), din Bucovina și ținutul Herța (reg. Cernăuți, Ucraina), din satele răzlețite de la est de Bug, de pe cursul inferior al Niprului, din Donbas și Caucaz. A străbătut, ca și colegii săi (Rubin Udler, Vitalie Sorbală, Victor Comarnițchi, Vasile Melnic) mii de kilometri pe multele, împânzitele și bătătoritele drumuri de țară, cunoscând, așa cum spunea Sextil Pușcariu, *munca grea și plină de privațiuni a anchetelor*.

Munca pe teren, an de an, de la o zonă dialectală la alta, de la sat la sat, de la informator la informator, descoperind interesante forme fonetice, forme morfologice, cuvinte, sensuri, nuanțe de sensuri, vorbe cu tâlc, cuvinte înaripate, metafore, comparații, Vasile Pavel, ca lingvist, devenea tot mai convins de faptul că, după cum susțineau lingviștii consacrați, *Secretul limbii se află ascuns în vorbire* (Jules Gilliéron), că *Nimic nu există în limbă să nu fi existat anterior în vorbire*, (Ferdinand de Saussure) că *Limba nu poate fi bine studiată, dacă nu studiem în prealabil vorbirea, particularul* (Antoine Meillet), că *Cel care nu a explorat cu grijă graiurile, nu-și cunoaște limba decât pe jumătate* (Charles Nodier, scriitor francez), că *Vorbitorul este măsura tuturor lucrurilor în lingvistică, pentru că limbajul e făcut de către vorbitor și pentru vorbitor; nu de către lingviști și pentru lingviști* (Eugeniu Coșeriu), că *Dialectele sunt arhive vii ale limbii unui popor; cu ele se poate reconstitui întotdeauna trecutul îndepărtat* (S. B. Bernștein, Em. Petrovici), că *Dialectele pentru lingvist au aproape aceeași valoare ca și plantele pentru botaniști, ca și documentele de arhivă pentru istoric, ca și obiectele și costumele pentru etnograf* (Sever Pop) și, în general, că *Veșnicia s-a născut la sat* (Lucian Blaga).

Într-adevăr, fără cunoștințe profunde, sigure și autentice din domeniul dialectologiei și al geografiei lingvistice nu pot fi rezolvate cu succes chestiuni legate de etimologie, adică de originea cuvintelor și formelor moștenite din latină și ale celor împrumutate din cutare sau cutare limbă, nu pot fi rezolvate probleme de fonetică istorică și de gramatică istorică, de istorie a limbii literare, de limbă literară contemporană, de lingvistică generală, comparativ-istorică și contrastivă, și, desigur, de ortografie, ortoepie, de stilistică, de poetică ș.a.

Pe parcursul celor 52 de ani de activitate științifică domnul Vasile Pavel a publicat 335 de lucrări, dintre care 25 de volume, multe dintre ele în colaborare. În acest răstimp sărbătoritul nostru scoate de sub tipar patru monografii de referință în dialectologia și onomasiologia românească: *Terminologia agricolă. Studiu de geografie lingvistică* (1973), *Nominația lexicală* (1983), *La izvorul graiului* (1984), *Comunicare literară și grai local în mediul școlar* (2011, în colaborare cu Ana Cozari), participând astfel la elaborarea și publicarea a mai multor lucrări colective în cadrul Sectorului și nu numai.

Menționăm, de asemenea, de *Atlasul lingvistic moldovenesc* (ALM), veritabil monument al limbii române dintr-un spațiu concret, cel estic, lucrare apărută în patru

volumen impunătoare, în perioada 1968-1973; apoi *Dialectologia moldovenească* (Chișinău: Lumina, 1976, 260 p.), manual pentru studenții de la instituțiile de învățământ superior, și *Dicționarul dialectal*, apărut în 5 volume între anii 1985-1986.

O contribuție remarcabilă a dlui profesor Vasile Pavel în domeniul geografiei lingvistice o constituie alcătuirea și scoaterea la lumina tiparului a *Atlasului lingvistic român pe regiuni. Basarabia, nordul Bucovinei, Transnistria* (ALRR. Bas), apărut în patru volume între anii 1993-2003, după cum urmează: vol. I-II (1993, 1998 resp.) de Vasile Pavel (redactor științific: Vladimir Zagaevschi); vol. III (2002) de Vasile Pavel, Valeriu Sclifos, Constantin Strugăreanu; vol. IV (2003) de Vasile Pavel, Valentina Corcimari, Albina Dumbrăveanu, Valeriu Sclifos, Stela Spânu, Rubin Udler (redactor coordonator Vasile Pavel). Fiind o continuare directă a ALM, punând în valoare materiale lexicale autentice necartografiate, acest atlas (ALRR. Bas) reprezintă o inovație prin faptul că vine cu un titlu revăzut (ca și ALRR: Muntenia și Dobrogea; ca și ALRR. Transilvania); aplică grafia latină și un sistem de transcriere fonetică identic cu cel din *Atlasul lingvistic român*, recurge la alcătuirea hărților cu ajutorul simbolurilor, care au avantajul de a evidenția cu mai multă claritate ariile de răspândire a fenomenelor. (ALRR. Bas., vol. I, p. 10).

Înșușindu-și conținutul zicalei *Călătorului îi stă bine cu drumul*, Vasile Pavel, împreună cu Rubin Udler, Victor Comarnițchi și Albina Dumbrăveanu, efectuează, la sfârșitul anilor '70, noi anchete dialectale în 20 de localități din spațiul lingvistic inter-riveran pruto-nistean în vederea participării la elaborarea *Atlasului dialectologic carpatic comun* (*Обшечарпатский диалектологический атлас – ОКДА*). Este o temă de colaborare internațională, inițiată în 1974 de către Institutul de Slavistică și Balcanistică al Academiei de Științe a fostei U.R.S.S., la care au aderat comitetele naționale de dialectologie din Republica Moldova, Ucraina, Ungaria, Polonia, Cehoslovacia și Iugoslavia. Acest atlas, la care Vasile Pavel a participat cu o serie de hărți lexicale și semantice, a apărut în 7 volume în diferite centre după cum urmează: vol. I la Chișinău (1989); vol. II la Moscova (1994); vol. III la Varșovia (1991); vol. IV la Lvov (1993); vol. V la Bratislava (1997); vol. VI la Budapesta (2001); vol. VII la Belgrad-Novisad (2005).

Limba noastră-i o comoară/ În adâncuri înfundată,/ Un șirag de piatră rară/ Pe moșie revărsată, scria Alexei Mateevici. Pentru a obține această comoară în toată bogăția și frumusețea ei, dialectologii sunt dator să are în brazdă adâncă încă mulți ani înainte. Nu întâmplător la cel de-al VIII-lea Simpozion Internațional de Dialectologie, care și-a desfășurat lucrările în comuna Belinț, jud. Timiș, Banat, în 1994, profesorul ieșean Gavril Istrate a spus, și pe bună dreptate, că *dialectologii dispun de posibilități și de materiale de cercetare încă pentru 200 de ani înainte*.

În conformitate cu aceste postulate, dialectologul Vasile Pavel va porni din nou la drum și va continua completarea de noi anchete pe teren în vederea colaborării la noi proiecte. Așadar, la începutul anilor '80 sărbătoritul nostru se va afla în fruntea unei echipe de dialectologi, din care făceau parte Alexei Cenușă, Albina Dumbrăveanu, George

Gogin și Ștefan Mățaș, având misiunea de a culege informații din 18 sate moldovenești pentru *Atlasul limbilor Europei (Atlas linguarum Europae – ALE)*, al doilea atlas lingvistic internațional plurilingv. Până în prezent, între anii 1983-2014 au apărut opt fascicule din vol. I.

Răspunsurile la anchetele înregistrate cu ajutorul *Chestionarului ALE* au servit ulterior, de asemenea, în calitate de materiale pentru alcătuirea *Atlasului lingvistic romanic (Atlas linguistique roman – AliR)*, cel de-al treilea atlas lingvistic plurilingv. Acest atlas este coordonat de Centrul de Dialectologie din Grenoble (Franța).

O orientare nouă pentru cercetătorii de la Sectorul de Dialectologie al Academiei de Științe a Moldovei o reprezintă colaborarea lor cu dialectologii de la Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan – Alexandru Rosetti” (București) și de la Institutul de Filologie Română „Alexandru Philippide” (Iași) ale Academiei Române. Profesorul Vasile Pavel, împreună cu colegii săi de la Chișinău (Valeriu Scifos și Valentina Corcimari), cu cei de la București (Maria Marin, Iulia Mărgărit, Victorela Neagoe) și de la Iași (Stelian Dumistrăcel, Doina Hreapcă și Ion Horia Bârleanu), a participat la efectuarea anchetelor de tip *arhivă fonogramică*, respectiv la temele: *Graiuri românești din arii laterale și în medii alogene (izolate) până dincolo de Bug și Nipru și Graiuri românești de la est de Carpați*. Rezultatele cercetărilor au fost publicate în volumele: *Graiuri românești din Basarabia, Transnistria, nordul Bucovinei și nordul Maramureșului. Texte dialectale și glosar* (București, 2000, 532 p.), *Cercetări asupra graiurilor românești de peste hotare* (București, 2000, 144 p.), *Graiuri românești de la est de Nistru. Texte dialectale și glosar* (2011), toate trei volume avându-i autori pe Maria Marin, Iulia Mărgărit, Victorela Neagoe și Vasile Pavel.

În afară de aceste volume (în colaborare), Vasile Pavel mai semnează o serie de articole, pe baza aceluiași materiale, pe care le publică în reviste și culegeri la Chișinău, București și Iași.

Domnul Vasile Pavel este membru al Comitetului Republicii Moldova pentru ALIR și membru al Colegiului Redacțional, președinte al Comitetului Coordonator (Executiv) al Societății Române de Dialectologie, membru al Consiliului Științific Specializat pentru susținerea tezelor de doctorat în științe, membru al Consiliului Științific al Institutului de Filologie al AȘM ș.a.

A participat cu referate și comunicări pe teme din domeniul dialectologiei, geografiei lingvistice și onomasiologiei, din alte domenii, la numeroase întruniri științifice (congrese, conferințe, simpozioane, colocvii) unionale (pe timpuri în URSS), naționale și internaționale (în România, Ucraina, Franța, Italia, Spania, Slovacia).

În felul acesta, dl Vasile Pavel își aduce contribuția, în ultimele decenii, la elaborarea unor lucrări de geografie lingvistică de mare anvergură la scară națională, zonală carpatică, romanică și europeană.

La această frumoasă aniversare îi dorim sărbătoritului, colegului nostru, încă mulți ani înainte, cu bună sănătate, aceeași energie, hărnicie, competență, interes și dragoste pentru graiul strămoșesc, pentru limba noastră cea română, ani buni și rodnici, să vină cu noi și noi realizări în dialectologie și geografie lingvistică. La mulți ani!

* * *

La 15 iulie 2014 Institutul de Filologie al Academiei de Științe a Moldovei a organizat o Conferință Științifică, consacrată omagierii profesorului Vasile Pavel la cei 80 de ani de la naștere și 55 de ani de activitate științifică și didactică. Conferința a fost moderată de dl dr. hab. Vasile Bahnaru, directorul Institutului de Filologie. Un mesaj de salut a rostit dl dr. hab. Aurelian Dănilă, coordonator al Secției de Științe Umaniste a AȘM. Apoi au fost prezentate comunicările: *Vasile Pavel, un nume de referință în dialectologia și geografia lingvistică* de dr. hab. Angela Savin; *Omagiu colegial* de dr. Iulia Mărgărit (București); *Vasile Pavel la vârstă aniversară* de dr. conf. univ. Vladimir Zagaevski; *Nominația lexicală în atenția profesorului Vasile Pavel* de drd. Liliana Popovschi, discipol. Cu luări de cuvânt au mai participat: dr. hab. Aurelia Hanganu, secretar științific general al AȘM; m. cor. Nicolae Bilețchi; dr. hab., prof. univ. Elena Constantinovici; doctorii în filologie: Aliona Zgardan, Dumitru Apetri, Stela Spănu, Galaction Verebceanu, dr. conf. univ. Zinaida Zubcu, Eleonora Cercavski, director al Liceului „Ștefan cel Mare și Sfânt” din Grigoriopol.ș.a. De asemenea, au parvenit telegrame, felicitări din partea m. cor. Anatol Ciobanu; prof. univ. dr. hab. Gheorghe Popa, rector al Universității de Stat „Alecu Russo” din Bălți; prof. univ. dr. Zamfira Mihail, Institutul de Studii Sud-Est Europene (București).

Bibliografie selectivă

A. Monografii, atlase lingvistice, ediții îngrijite

1. *Terminologia agricolă moldovenească. Studiu de geografie lingvistică*. Chișinău: Știința, 1973, 210 p.
2. *Лексическая номинация*. Chișinău: Știința, 1983, 232 p.
3. *La izvorul graiului*. Chișinău: Știința, 1984, 94 p.
4. *Atlasul lingvistic român pe regiuni. Basarabia, nordul Bucovinei, Transnistria*. Vol. I. Chișinău: Știința, 1993, 240 p.
5. *Atlasul lingvistic român pe regiuni. Basarabia, nordul Bucovinei, Transnistria*. Vol. II. Chișinău: Tipografia Centrală, 1998, 368 p.
6. [Editor] V. Sorbală. *Studii de dialectologie și geografie lingvistică*. Ediție îngrijită și studiu introductiv de V. Pavel. Chișinău: SET TRIO, 2006, 204 p.
7. [Editor] Nicolae Sandovici – Preot. *Sfaturi prielnice date în biserică și școală*. Ediție îngrijită și studiu introductiv de V. Pavel. București: Tipografia Societății Anonime „Poporul”, 1914. Chișinău, 2011, 48 p.

B. Studii și articole

1. *Этимология и статистика в лингвогеографии (Из опыта интерпретации карт Молдавского лингвистического атласа)*. În: Лингвогеография, диалектология и история языка. – Chișinău: Știința, 1973, p. 82-90.

2. *Graiurile locale și cultivarea limbii*. În: *Limba și literatura moldovenească*, 1975, nr. 1, p. 39-46.
3. *Cu privire la tipologia motivării unităților de nominație*. În: *Limba și literatura moldovenească*, 1981, nr. 3, p. 33-42.
4. *Unitatea limbii române și sistemul unic de transcriere fonetică*. În: *Revista de lingvistică și șt. literară*, 1990, nr. 5, p. 49-58 (în colab. cu Vladimir Zagaevski).
5. *Graiurile românești de pe cursul inferior al Niprului, din Donbas și Caucaz*. În: *Revista de lingvistică și știință literară*, 1998, nr. 5, p. 60-66.
6. *Onomasiologie et géolinguistique*. În: *Homage à Jacques Allières*. Vol. 2: *Romania sans frontières*. Toulous, 2001, p. 527-535.
7. *Les désignation romanes du mille-pattes*. În: *Atlas linguistique roman (ALiR)*. Volume II. a. *Commentaires*. Roma: Instituto Poligrafico „Libreria dello Stato”, 2005, p. 319-337 (în colab. cu Silviu Berejan).

B. Colaborări la lucrări colective naționale și internaționale

1. *Atlasul lingvistic moldovenesc*. În patru volume. Chișinău: Cartea Moldovenească, 1968-1973.
2. *Dialectologia moldovenească: Manual*. Chișinău: Lumina, 1976, 259 p.
3. *Dicționar dialectal (cuvinte, sensuri, forme)*. În cinci volume. Chișinău: Știința, 1985-1986.
4. *Atlasul lingvistic român pe regiuni. Basarabia, nordul Bucovinei, Transnistria*. Vol. III-IV. Chișinău: Tipografia Centrală, 2002-2003.
5. *Обшекарпатский диалектологический атлас*. În șapte volume, 1989-2005.
6. *Atlas linguistique roman (ALiR)*. Vol. I-III. Roma, 1995-2009.
7. *Atlas linguarum Europae*. Vol. I, fasc. 1-8, 1983-2014.
8. [Editor] Vasile Bogrea. *Opere alese*. Chișinău: Știința, București: Editura Fundației Culturale Române, 1998, 460 p.
9. *Graiuri românești din Basarabia, Transnistria, nordul Bucovinei și nordul Maramureșului. Texte dialectale și glosar*. București: Institutul de Fonetică și Dialectologie „Al. Rosetti”, 2000, 532 p.
10. *Graiuri românești de la est de Nistru. Texte dialectale și glosar*. București: Editura Academiei Române, 2011, 278 p.
11. *Comunicare literară și grai local în mediul școlar*. Chișinău: Profesional Service, 2011, 171 p.
12. *Indice de termeni. Bază de date în dialectologie*. Chișinău: Profesional Service, 2012, I-LIV + 223 p.

VLADIMIR ZAGAEVSCHI
Universitatea de Stat din Moldova
(Chișinău)